

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE GENEL YAŞAM DOYUMU VE PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Doç.Dr. Asım ÇİVİTÇİ

Pamukkale Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Psikolojik Danışma ve Rehberlik AD

acivitci@pau.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin genel yaşam doyumu düzeyleri ve cinsiyetlerine göre psikolojik ihtiyaçlarındaki (başarı, özerklik, başatlık) değişimi incelemektir. Araştırma, Pamukkale Üniversitesi'nde öğrenim gören 376 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Veriler Yaşam Doyumu Ölçeği ve Yeni Psikolojik İhtiyaç Değerlendirme Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde çift yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, yaşam doyumu yüksek olan öğrencilerde başarı ihtiyacı yaşam doyumu düşük olanlardan daha fazladır. Öğrencilerin başatlık ve özerklik ihtiyaçlarının düşük ve yüksek yaşam doyumuna göre değişmediği gözlenmiştir. Erkeklerdeki başatlık ve özerklik ihtiyaçları kızlardan daha yüksek bulunmuştur. Başarı ihtiyacı açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark yoktur. Yaşam doyumu ve cinsiyet etkileşiminin başatlık ve özerklik ihtiyaçları üzerindeki ortak etkisi anlamlıdır. Buna göre, yaşam doyumu yüksek olan kızların başatlık ihtiyacının yaşam doyumu düşük olan kızlara göre daha fazla olduğu; yaşam doyumu düşük olan erkeklerin özerklik ihtiyacının da yaşam doyumu yüksek olan erkeklere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Yaşam doyumu ve cinsiyet etkileşiminin başarı ihtiyacı üzerindeki ortak etkisi ise anlamlı bulunmamıştır.

Anahtar sözcükler: Yaşam doyumu, ihtiyaçlar, başarı, özerklik, başatlık, üniversite öğrencileri

THE RELATIONSHIPS BETWEEN GLOBAL LIFE SATISFACTION AND PSYCHOLOGICAL NEEDS IN UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

The aim of the present study was to examine changes on psychological needs (achievement, autonomy, dominance) according to global life satisfaction levels and gender in university students. The participants consisted of 376 students from Pamukkale University. Data were obtained by using the Satisfaction with Life Scale and New Needs Assessment Questionnaire. Two-way analysis of variance were applied for data analysis. According to findings, the students with high life satisfaction had greater need for achievement than those with low life satisfaction. Need for autonomy and need for dominance were not changed in terms of low and high global life satisfaction levels.

Need for autonomy and need for dominance of male students were found to be higher than those of female students. No significant difference between male and female students with respect to need for achievement. There were significant interaction effects of life satisfaction and gender on need for achievement and need for dominance. Accordingly, the females with high life satisfaction had greater need for dominance than females with low life satisfaction. The males with low life satisfaction had greater need for autonomy than males with high life satisfaction. There was no significant interaction effect of life satisfaction and gender on need for achievement.

Keywords: Life satisfaction, needs, achievement, autonomy, dominance, university students

Giriş

“Mutlu” bir yaşam sürdürmek, şüphesiz pek çok insan için önde gelen yaşam amaçlarından birisidir. İnsanın nasıl mutlu olabileceği, mutluluğun ne anlama geldiği ve hangi faktörlerden etkilendiği gibi sorularla “anlaşılmaya” ve “elde edilmeye” çalışılan mutluluğun, insanlar için güncelliğini kaybetmeyen önemli bir konu olduğu bilinmektedir.

Mutluluk (happiness) kavramı psikolojinin ve özellikle pozitif psikoloji alanının çalışma konularından birisini oluşturmaktadır. Pozitif psikoloji, bireyin yaşamda karşılaştığı olumsuz durumları (hastalık gibi) iyileştirmenin yeterli olmadığı ve sahip olduğu olumlu özellikleri (sevgi, duyarlılık, yetenek, özgünlük vb.) geliştirmenin de önemli olduğu yönündeki bir anlayışı savunmaktadır (Seligman, 2002). Bu anlayışta, bireyin eksik ya da zayıf yönlerini gidermekten çok, güçlü yönlerini geliştirmeye dönük çabalar ön plana çıkmakta ve bu yönelimin psikopatolojiyi önlemede daha etkili olacağı vurgulanmaktadır (Suldo ve Huebner, 2004).

Pozitif psikolojide mutluluğun terimsel karşılığı olarak genellikle “öznel iyi-oluş” (subjective well-being) kavramı kullanılmaktadır. Öznel iyi-oluş, birbiriyle ilişkili üç unsuru kapsamaktadır: Olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumu. Olumlu ve olumsuz duygulanım, hoş giden ve gitmeyen duygulardan oluşmakta iken, yaşam doyumu bireyin yaşamına ilişkin bilişsel değerlendirmelerini içermektedir. Olumlu duygulanımın ve algılanan yaşam doyumunun yüksek olması, öznel iyi-oluşun da yüksek olduğuna işaret etmektedir (Diener ve Suh, 1997).

Yaşam doyumu, bireyin kendi yaşamına ilişkin sahip olduğu genel yargı ve değerlendirmeler olarak tanımlanmaktadır. Öznel bir nitelik taşıyan yaşam doyumu yargılarının oluşmasında, bireyin kendi durumunu uygun bir standart olduğunu düşündüğü durumlarla karşılaştırması rol oynamaktadır (Diener ve ark., 1985). Bu standartlar, bireyin iyi bir yaşam için belirlediği kendi ölçütleri olabildiği gibi, yaygın olarak önem verilen genel yargılardan da oluşabilmektedir. Ayrıca, bireyin kendi farklı yaşam alanlarında “başarı” kazanabilmek için daha farklı standartları benimsemesi de söz konusu olabilir. Bu nedenle, bireyin belirli bazı yaşam alanlardaki doyumlarından çok, yaşamına ilişkin genel yargılarını değerlendirmenin daha önemli olduğu vurgulanmaktadır (Pavot ve Diener, 1993).

Bireyin yaşamına ilişkin algı ve değerlendirmelerini yansıtan yaşam doyumunun önemli olduğu toplum kesimlerinden birisi de üniversite öğrencileridir. Üniversite yılları öğrencilerin yetişkin rollerini denedikleri, çalışma yaşamına hazırlandıkları ve

yaşamlarına ilişkin değerleri daha fazla idealize ettikleri bir dönemdir. On yedi farklı ülkeden denekler üzerinde yapılan bir çalışmanın da gösterdiği gibi (Diener, 2000), üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğu yaşam doyumu ve mutluluğa paradan daha fazla önem vermektedirler. Yapılan bazı araştırmalar, yaşam doyumu yüksek olan üniversite öğrencilerinin farklı rollerine ilişkin daha fazla sorumluluk aldıklarını, romantik ilişki, okul ve aile alanlarındaki doyumlarının daha fazla olduğunu, daha az stres (Bailey ve Miller, 1998) ve daha az duygusal yalnızlık (Çeçen, 2007) yaşadıklarını göstermektedir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan diğer bazı araştırmalarda da, yaşam doyumu ile benlik saygısı arasında olumlu bir ilişki bulunurken (Yetim, 2003); yaşam doyumunun depresyon, umutsuzluk, durumluk ve sürekli kaygı ile olumsuz ilişkili (Gündoğar ve ark., 2007) olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla, üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunun artmasının, olumlu psikolojik sağlığın gerçekleşmesinde dikkate değer bir rol oynadığı söylenebilir.

Bireyin yaşamına ilişkin bakışını ve algılamasını etkileyebilen önemli değişkenlerden birisi de “psikolojik ihtiyaçlardır”. Gerçeklik terapisi ve kontrol/seçim teorisinin öncüsü olarak bilinen William Glasser’a göre, birey ihtiyaçları karşılandığı ölçüde kendisini mutlu ya da mutsuz hissetmektedir. Yani, mutluluk ya da mutsuzluk bir kişinin ihtiyaçlarının karşılanma ölçüsünü belirlemek için önemli bir gösterge durumundadır (Rapport, 2007). Öz-belirleme kuramında da, psikolojik ihtiyaçların karşılandığı koşullar altında bireyin en verimli gelişimi ve iyi-oluşu gerçekleştirebileceği vurgulanmaktadır (Deci ve Ryan, 2000).

Psikolojik ihtiyaçlar konusu, insan davranışlarının temel belirleyicilerinden birisi olması nedeniyle pek çok kuramcının ilgi odağı olmuştur. İhtiyaçları hiyerarşik bir yaklaşımla ele alan Maslow (1970), en güçlü ihtiyaç durumundaki fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasıyla diğer ihtiyaçların da ortaya çıkarak organizmayı baskı altına aldıklarını ve insan ihtiyaçlarının göreceli bir baskınlık hiyerarşisi içinde organize olduğunu belirtmektedir. Bu hiyerarşi de sırasıyla fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarından oluşmaktadır.

Psikolojik ihtiyaçlar konusundaki öncü isimlerden birisi olan Murray (1938), ihtiyacı, doyumu arttırmak ya da doyum elde edilmeyen bir durumu değiştirmek için algımızı, anlayışımızı ve davranışımızı organize eden beyindeki bir yapı olarak tanımlamaktadır (Akt. Engler, 2009). Bir ihtiyaç, açlık gibi içsel bir durum ya da yiyecek gibi dışsal bir uyarıcı tarafından harekete geçirilebilmektedir. İhtiyaçlar kendi gücü ve yoğunluğuna göre değişiklik gösterebilmektedir. Tıpkı Maslow gibi ihtiyaçların bir hiyerarşisi olduğunu kabul eden Murray’a göre, karşılanmadıklarında acil bir durum oluşturabilen bazı ihtiyaçlar (beslenme gibi) daha baskındır. İki veya daha fazla ihtiyaç çatıştığı durumda, ilk olarak en güçlü olan ihtiyaç karşılanmaktadır. Öte yandan, bazı ihtiyaçlar da aynı davranış ya da performans kapsamında birlikte karşılanabilmektedir (örn. başarı ve gösteriş ihtiyaçları). Murray, başatlık, uyma, özerklik, saldırganlık, boyun eğme, başarı, oyun (eğlenme), yakınlık, düzenlilik gibi 20 farklı ihtiyacı tanımlamıştır. Murray’a göre, bu ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan ya da engelleyen nesne ya da kişilerin oluşturduğu güçlerden kaynaklanan bir “baskı” söz konusudur. İhtiyaçları harekete geçiren uyarıcılar bireyi bu baskının belirli biçimlerini aramaya ya da onlardan kaçınmaya yöneltmektedir. Bu baskılar, var olan duruma ya da ortama bağlı olarak gerçekleşebildiği gibi, bireyin öznel algısından da kaynaklanabilmektedir (Akt. Engler, 2009).

İhtiyaçlar konusu ile ilgilenen bir kuramcı olarak Glasser, tüm insanlarda var olduğunu ileri sürdüğü beş temel ihtiyacı sıralamıştır. Bunlar, hayatta kalma, ait olma/sevgi, güç, özgürlük ve eğlenme ihtiyaçlarıdır (Rapport, 2007). Glasser'a göre bu temel ihtiyaçlar evrenseldir ve insanlar bu ihtiyaçları belirli yollarla karşılamayı öğrenebilirler. Belirli bir ihtiyaç karşılanmaz ya da ihtiyaçlar arasında bir çatışma oluşur ise, bireyin davranışını karşılanmayan ihtiyaçlar yönlendirmektedir (Harvey ve Retter, 2002). İhtiyaçlar konusunu ele alan bir başka yaklaşım olan öz-belirleme kuramı (self-determination theory), psikolojik ihtiyaçları "psikolojik gelişim, bütünlük ve iyi-oluşun devam etmesi için gerekli olan ve doğuştan getirilen psikolojik gıdalar" olarak tanımlamaktadır. Yeterlik, ilişki ve özerklik olarak adlandırılan temel psikolojik ihtiyaçların doyurulması, bireyin sağlıklı gelişimi ve iyi-oluşunu arttırmakta, dolayısıyla olumlu ruh sağlığını desteklemektedir (Deci ve Ryan, 2000).

Yukarıda belirtilen ihtiyaç kuram ve kuramcılarının görüşlerine genel olarak bakıldığında, temel fizyolojik ihtiyaçlar ile psikolojik ihtiyaçların, eksikliği hissedildiğinde insan davranışlarını güdüleyen ve yönlendiren "güçlü" yapılar olduğu görülmektedir. Özellikle, hayatta kalma-fizyolojik, sevgi-ait olma-ilişki, güçlü-baskın olma, özerklik-özgürlük, oyun-eğlenme gibi ihtiyaçların benzer psikolojik ihtiyaçlar olarak benimsendiği dikkat çekmektedir. İhtiyaçların karşılanması ile elde edilen doyum da, bireyin öznel iyi-oluşunun (mutluluğunun) artmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Yapılan araştırmalar, psikolojik ihtiyaçlar ile öznel iyi-oluş arasındaki ilişkilerin varlığını destekler niteliktedir. Örneğin, 155 ülkeden deneklerin katılımıyla gerçekleştirilen geniş örneklemlerli bir çalışma (Tay ve Diener, 2011), temel ihtiyaçlar ve psikolojik ihtiyaçlar ile öznel iyi-oluşun bilişsel unsuru olan yaşam doyumu ve duyuşsal unsuru olan olumlu ve olumsuz duygulanım arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda da, üniversite öğrencilerinde özerklik, yeterlik, ilişki (Cihangir-Çankaya, 2009), hayatta kalma, sevgi-aidiyet, güç, özgürlük, eğlenme (Türkdoğan, 2010) ihtiyaçları ile öznel iyi-oluş arasında ilişkiler bulunmuştur.

Bu çalışmanın odağında, bazı psikolojik ihtiyaçların (başatlık, özerklik, başarı) genel yaşam doyumuyla olan ilişkileri bulunmaktadır. Çünkü, öznel iyi-oluşun bilişsel unsurunu oluşturan yaşam doyumu duyuşsal unsurlara göre daha durağan bir nitelik taşıdığı için, bireyin yaşam doyumunun belirli bir zaman dilimi ile sınırlı kalmadan daha uzun süreli değerlendirilmesi mümkün olabilmektedir (Eid ve Diener, 2004). Ayrıca, algılanan yaşam doyumunun, objektif yaşam kalitesi göstergelerinden (ekonomik durum, sağlık, kültür, eğlence, özgürlük vb.) oluşan bileşik bir endeksle olan ilişkisinin de yüksek olduğu belirtilmektedir (Diener ve Suh, 1997). Dolayısıyla algılanan yaşam doyumu, bireyin kendi yaşamına ilişkin "sürekli" değerlendirmelerini içermesi ve genel yaşam kalitesine ilişkin önemli ipuçları verebilmesi nedeniyle bu araştırmanın temel değişkenlerinden birisi olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada, psikolojik ihtiyaçlar (başatlık, özerklik, başarı) ve genel yaşam doyumu arasındaki ilişkilerde cinsiyetin rolü de incelenmiştir. Kuzgun (1984) tarafından yapılan bir araştırma, üniversite öğrencilerinde başatlık ve özerklik ihtiyaçlarının erkeklerde daha yüksek olduğunu gösterirken, bir başka çalışmada (Çelikkaleli ve Gündoğdu, 2005) özerklik ihtiyacı kızlarda daha yüksek bulunmuştur. Öte yandan, üniversite öğrencilerinde güç, özgürlük (Türkdoğan ve Duru, 2011), yeterlik (Çelikkaleli ve Gündoğdu, 2005) ve başarı (Kuzgun, 1984) ihtiyaçlarının cinsiyete göre farklılaşmadığını gösteren araştırmalara rastlanmaktadır. Üniversite

öğrencilerinin yaşam doyumunu inceleyen bazı çalışmalarda ise, genel yaşam doyumunun kızlarda daha yüksek olduğu (Uz Baş, 2011; Tuzgöl Dost, 2007) ya da cinsiyete göre değişmediği (Bailey ve Miller, 1998; Gündoğar ve ark., 2007; Tümkiye, 2011; Zullig, Huebner ve Pun, 2009) yönünde bulgular elde edilmiştir. Gerek bazı psikolojik ihtiyaçların gerekse genel yaşam doyumunun cinsiyete göre değişiminde gözlenen bu “değişkenlik”, cinsiyet farkının psikolojik ihtiyaçlar ile genel yaşam doyumunu arasındaki olası ilişkilerde bir işlevinin olabileceğini düşündürmektedir. İki değişken grubunun birlikte ele alındığı bu çalışmada, cinsiyetin daha “kararlı” rollerini gözlemek mümkün olabilir. Ayrıca, ülkemizde baskın, atılgan, bağımsız, güçlü olma gibi rollerin daha çok erkeklere atfedildiği (Özkan ve Lajunen, 2005) bildirilmekle birlikte, daha genç yaşta kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde orta yaş ve üstündeki kadınlara göre daha eşitlikçi bir yaklaşımı benimsiyor olduklarına ilişkin bulgular (Kadılar, 2011), genç kuşağı temsil eden üniversite öğrencilerinin başatlık, özerklik, başarı yönelimli ihtiyaçlarının da cinsiyetlerine göre farklılaşabileceği izlenimi vermektedir. Bu çalışmada, cinsiyet rollerinin olası değişimlerinin üniversite öğrencilerinin bazı psikolojik ihtiyaçları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkilere yansıtılabileceği öngörülmüştür. Bu nedenle, araştırmada yaşam doyumunu düşük ve yüksek olan üniversite öğrencilerinde başatlık, özerklik ve başarı ihtiyaçlarının cinsiyete göre değişimi de incelenmeye değer bulunmuştur.

Yöntem

Araştırma Grubu

Bu araştırma, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin yedi farklı bölümünden tesadüfi olarak seçilmiş 376 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin 234'ü (%62) kız ve 142'i (%38) erkektir. Katılımcıların çoğunluğu (%94) 18-23 yaşları arasındadır ve yaş ortalaması 21.14'dür.

Veri Toplama Araçları

Yaşam Doyumu Ölçeği: Üniversite öğrencilerinin genel yaşam doyumları, Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiş olan ve Türkçe'ye uyarlaması Köker (1991) tarafından yapılan Yaşam Doyumu Ölçeği (The Satisfaction with Life Scale-SWLS) kullanılarak ölçülmüştür. Bireyin kendi yaşamını genel olarak nasıl değerlendirdiğini yansıtan ölçek, algılanan genel yaşam doyumunu ölçmektedir. Beş olumlu maddesi bulunan ölçeğin maddeleri yedili Likert tipine dayalı olarak yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınan puanların artması algılanan genel yaşam doyumunun arttığını göstermektedir. Ölçeğin Türkçe formunun madde-test korelasyonları 0.71 ve 0.80 arasında değişmektedir. Test-tekrar test katsayısı ise 0.85 bulunmuştur (Köker, 1991). Örnek maddeler: “Yaşamım birçok yönüyle ideallerime yakın”, “Yaşamımdan hoşnutum”.

Yeni Psikolojik İhtiyaç Değerlendirme Ölçeği: Heckert ve arkadaşları (1999) tarafından geliştirilen İhtiyaç Değerlendirme Ölçeği (Needs Assessment Questionnaire-NAQ), 20 maddeden oluşmakta ve dört psikolojik ihtiyacı ölçmektedir: Başarı ihtiyacı, yakınlık ihtiyacı, özerklik ihtiyacı ve başatlık ihtiyacı. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Kesici (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları,

ölçeğin Türkçe formunun dört boyutlu özgün formu ile benzer bir yapıda olduğunu göstermiştir. Ölçeğin üniversite öğrencilerinden elde edilen test-tekrar test güvenilirlikleri dört alt ölçek için 0.75 ile 0.85 arasındadır. Cronbach alpha katsayıları ise 0.62 ile 0.77 arasındadır. Bu çalışmada, “yakınlık ihtiyacı” alt ölçeği değerleri normal dağılım göstermekle birlikte, hesaplanan iç tutarlık güvenilirliği düşük olduğu için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Örnek maddeler: “Ben çalışkan bir kişiyim” (başarı), “Kendi işimin patronu olmaktan hoşlanırım” (özerklik), “Ben bir grup içerisinde çalıştığım zaman grubu kontrol altında tutmaya çabalarım” (başatlık).

Verilerin Analizi

Verilerin analizi öncesinde katılımcıların yaşam doyumu düzeyleri düşük ve yüksek olarak iki gruba ayrılmıştır. Bunun için, 404 katılımcının yaşam doyumu puanları üzerinden hesaplanan medyan değerinin (24) altında puan alanlar “düşük”, üstünde puan alanlar “yüksek” olarak gruplanmıştır. Puanları medyanda yer alan 28 denegın verilerinin analiz dışında bırakılmasıyla, 376 denekten elde edilen verilerle analizlere devam edilmiştir. Öğrencilerin üç psikolojik ihtiyaç ortalamalarının genel yaşam doyumu düzeyleri ve cinsiyetlerine göre farklılıkları, ilişkisiz gruplar için iki yönlü varyans analizi ile test edilmiştir.

İşlem

Ölçekler katılımcılara sınıf ortamında, araştırmacı ve altı öğretim üyesi tarafından uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere yapılan araştırma hakkında kısaca bilgi verilerek, yanıtlarının gizli kalacağı ve sadece araştırma kapsamında kullanılacağı belirtilmiştir. Öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmışlardır. Ölçeklerin uygulanması yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Bulgular

Araştırma değişkenlerini oluşturan genel yaşam doyumu, başatlık ihtiyacı, özerklik ihtiyacı ve başarı ihtiyacının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1’de verilmiştir. Değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri verilerin normal dağılımının göstergesi olarak kabul edilmiştir. Psikolojik ihtiyaçların yaşam doyumu düzeyi ve cinsiyete göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri de Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

	n	Ort.	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Yaşam Doyumu		23.38	6.10	-.52	-.25
Başatlık ihtiyacı	376	18.67	3.35	-.37	.23
Özerklik ihtiyacı		18.96	2.86	-.45	.71
Başarı ihtiyacı		20.45	2.80	-.70	.80

Tablo 2. Yaşam Doyumu Düzeyi ve Cinsiyete Göre Psikolojik İhtiyaçların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Yaşam doyumunu	Cinsiyet	n	Başatlık ihtiyacı		Özerklik ihtiyacı		Başarı ihtiyacı	
			Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss
Düşük	Kız	102	17,58	3,41	18,27	3,11	19,54	3,03
	Erkek	78	19,25	3,40	20,57	2,49	20,16	2,76
	Toplam	180	18,31	3,50	19,27	3,07	19,81	2,92
Yüksek	Kız	132	18,94	3,18	18,36	2,64	21,13	2,49
	Erkek	64	19,15	3,16	19,34	2,48	20,81	2,64
	Toplam	196	19,01	3,17	18,68	2,62	21,03	2,54
Toplam	Kız	234	18,35	3,35	18,32	2,85	20,44	2,84
	Erkek	142	19,21	3,28	20,02	2,55	20,45	2,72
	Toplam	376	18,67	3,34	18,96	2,86	20,44	2,79

İki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir. Bu bulgulara göre, yaşam doyumu düzeyinin başarı ihtiyacı puanları üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunurken [F(1, 376)=14.58, p<.001]; başatlık ihtiyacı ve özerklik ihtiyacı puanları üzerindeki temel etkisi anlamlı değildir. Tablo 2’de görüldüğü gibi, yaşam doyumu yüksek olan öğrencilerde başarı ihtiyacı düşük olanlardan daha fazladır.

Tablo 3. Yaşam Doyumu ve Cinsiyet Etkileşimine Göre Psikolojik İhtiyaçlardaki Değişimi Gösteren İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

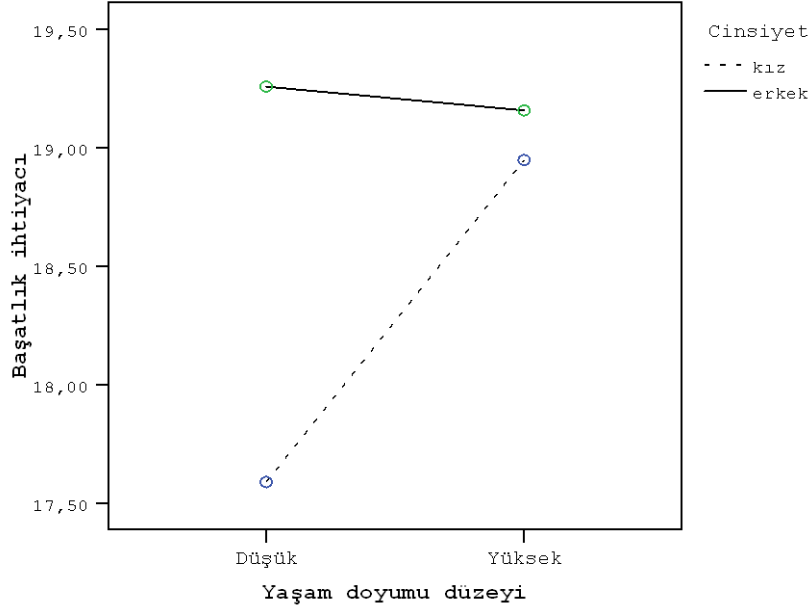
	Levene Testi Sonuçları		Yaşam doyumu	Cinsiyet	Yaşam doyumu X Cinsiyet
Başatlık İhtiyacı	$F= .41$	<i>Kareler Ort.</i> F	34.56 3.19	76.92 7.09**	46.45 4.28*
Özerklik İhtiyacı	$F= 1.08$	<i>Kareler Ort.</i> F	28.56 3.84	235.13 31.64***	38.15 5.14*
Başarı İhtiyacı	$F=.80$	<i>Kareler Ort.</i> F	108.82 14.58***	1.88 .25	19.34 2.59

Sd1= 3
Sd2= 372

(*) $p<.05$ (**) $p<.01$ (***) $p<.001$ Sd1= 1 Sd2= 376

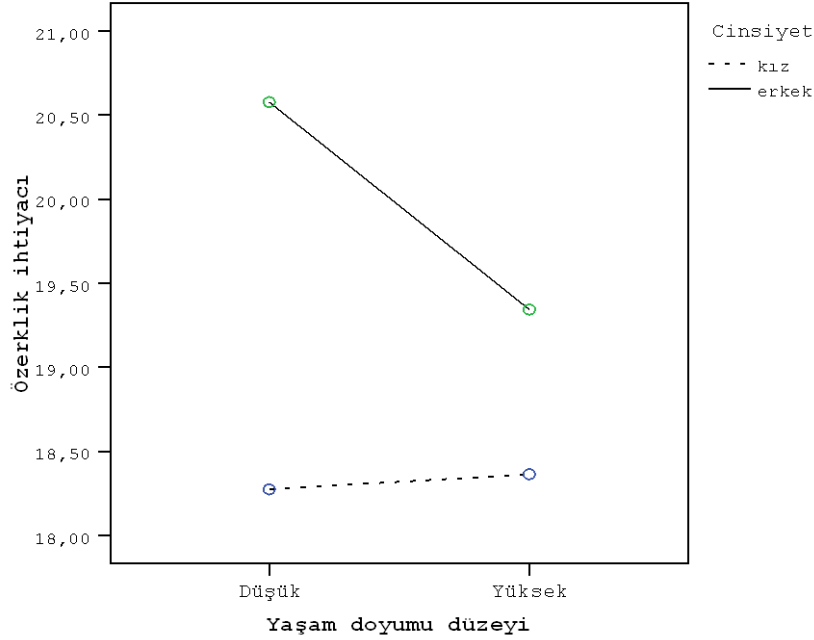
Cinsiyetin, başatlık ihtiyacı [$F(1, 376)=7.09, p<.01$] ve özerklik ihtiyacı [$F(1, 376)=31.64, p<.001$] puanları üzerindeki temel etkisi anlamlıdır. Başarı ihtiyacı puanları üzerindeki temel etkisi ise anlamlı bulunmamıştır. Tablo 2'ye bakıldığında, erkeklerin başatlık ihtiyacı ve özerklik ihtiyacı puan ortalamalarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yaşam doyumu ve cinsiyet etkileşiminin başatlık ihtiyacı [$F(1, 376)=4.28, p<.05$] ve özerklik ihtiyacı [$F(1, 376)=5.14, p<.05$] puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunurken; başarı ihtiyacı puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır. Yaşam doyumu ve cinsiyet etkileşimine göre öğrencilerin başatlık ve özerklik ihtiyaçlarındaki değişimi gösteren grafikler Şekil 1 ve Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 1. Yaşam Doyumu Düzeyi ve Cinsiyet Etkileşimine Göre Başatlık İhtiyacındaki Değişim

Şekil 1'e bakıldığında, yaşam doyumu düşük olan kızlarda başatlık ihtiyacının, yaşam doyumu yüksek olan kızlara göre daha az olduğu görülmektedir. Yaşam doyumu düşük ve yüksek olan erkeklerdeki başatlık ihtiyacının ise birbirine yakın düzeylerde olduğu gözlenmektedir.

Şekil 2. Yaşam Doyumu Düzeyi ve Cinsiyet Etkileşimine Göre Özerklik İhtiyacındaki Değişim

Şekil 2’de görüldüğü gibi, yaşam doyumu düşük olan erkeklerde özerklik ihtiyacı yaşam doyumu yüksek olan erkeklere göre daha fazladır. Yaşam doyumu düşük ve yüksek olan kızların özerklik ihtiyaçları ise birbirine yakın düzeylerde gözlenmiştir.

Tartışma

Bu çalışmada, genel yaşam doyumu yüksek olan üniversite öğrencilerinde başarı ihtiyacı daha fazla bulunmuş; özerklik ihtiyacı ve başatlık ihtiyacının ise genel yaşam doyumu düzeyine göre değişmediği görülmüştür. Üniversite öğrencilerinde başarıma değerinin mutlulukla (Özdemir ve Koruklu, 2011), yeterlik ihtiyacının öznel iyi-oluşla (Cihangir-Çankaya, 2009) olumlu yönde ilişkili olduğunu ve akademik başarı arttıkça yaşam doyumunun da arttığını (Tuzgöl Dost, 2007) gösteren bazı araştırmalar, bu çalışmanın bulgusuyla tutarlıdır. Bir başka çalışma da (Gündoğar ve ark., 2007), istediği mesleği yapmak için bölümünü seçtiğini belirten üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun açıkta kalmamak için bölüme gelen öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, istediği bölüme gelen, başarıya değer veren, yeterlik ihtiyacını karşılayan ve akademik olarak kendini daha başarılı algılayan yaşam doyumu yüksek öğrencilerin başarılı olmayı daha fazla önemsemeleri beklenen bir durumdur.

Yaşam doyumu düşük ve yüksek olan öğrencilerde özerklik ihtiyacının farklılaşmadığı yönündeki bulgu, psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) programı öğrencilerinde özerklik ihtiyacının yaşam doyumunu yordamadığını gösteren bir çalışma (Çivitci, 2009) ile paralellik göstermektedir. Öte yandan, yaşamından düşük düzeyde doyum elde eden PDR programı öğrencilerinde özerklik ihtiyacının daha fazla olduğunu gösteren (Baysal ve Buluş, 2001) ve üniversite öğrencilerinde özerklik ihtiyacının öznel iyi-oluş (Cihangir-Çankaya, 2009) ve yaşam doyumu (Robak ve Nagda, 2011) ile olumlu ilişkilerini ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Farklı örneklemeler üzerinde yapılan bu araştırmalar, özerklik ihtiyacı ve yaşam doyumu ilişkisinin “kararlı” olmadığı izlenimi vermektedir. Bu araştırmada elde edilen sonuç, üniversite öğrencilerinin ekonomik özgürlüğü bağlamında değerlendirilebilir. Yapılan bir çalışma (Özkul, 2007) üniversite öğrencilerinin %96’sının “ekonomik bağımsızlığa” önem verdiklerini göstermektedir. Bir başka çalışmaya göre (Tuzgöl Dost, 2007), üniversite öğrencilerinde algılanan ekonomik durum yükseldikçe yaşam doyumu da artmaktadır. Üniversite öğrencilerinin genellikle ailelerinin ekonomik desteğini alarak öğrenimlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Öğrencilerin yeterince ekonomik bağımsızlığa sahip olmamaları özerklik ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yaşantıları da sınırlıyor olabilir. Bu durum, özerklik ihtiyacının yaşam doyumuna yeterince yansımamasının bir nedeni olarak düşünülebilir. Yaşam doyumu ve özerklik ihtiyacı ilişkisini ekonomik bağımsızlığı olan ve olmayan bireyler açısından inceleyecek yeni çalışmalar, bu konuda daha kapsamlı bir değerlendirme yapmayı kolaylaştırabilir.

Bu araştırmanın, öğrencilerin yaşam doyumunun düşük ve yüksek olmasına göre başatlık ihtiyacının değişmediğini gösteren bulgusu, PDR programı öğrencilerinde başatlık ihtiyacının yaşam doyumuna göre farklılaşmadığını (Baysal ve Buluş, 2001) ve yaşam doyumunu yordamadığını (Çivitci, 2009) ortaya koyan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Bazı araştırmalarda (Baysal ve Buluş, 2001; Kuzgun, 1984), başatlık ihtiyacının, üniversite öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlar sıralamasında orta düzeyde olduğu bildirilmektedir. Halen öğrenim görmekte olan öğrencilerin akademik-mesleki yeterliklerini sergileyebilecekleri yetki ya da rollere (öğretmenlik gibi) sahip olmadıkları düşünüldüğünde, üniversite ortamında “başat olma” ile ilgili yaşantılarının daha az olması ve dolayısıyla yaşamlarını genel olarak değerlendirmelerinde başatlık ihtiyacının daha az rol oynaması beklenebilir.

Bu araştırma, erkek öğrencilerde başatlık ve özerklik ihtiyaçlarının kızlardan daha fazla olduğunu, başarı ihtiyacının ise cinsiyete göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, üniversite öğrencilerinde özerklik (Baysal ve Buluş, 2001; Kuzgun, 1984) ve başatlık (Kuzgun, 1984) ihtiyaçlarının erkeklerde daha fazla olduğunu ve başarı ihtiyacının cinsiyete göre değişmediğini (Baysal ve Buluş, 2001; Kuzgun, 1984) gösteren çalışmalarla uyumludur. Öte yandan, üniversiteli kız öğrencilerde özerklik ihtiyacının daha fazla olduğunu (Çelikkaleli ve Gündoğdu, 2005) ve özerkliğin cinsiyete göre farklılaşmadığını (Cihangir-Çankaya, 2009) ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada (Aydiner, 2011) üniversiteli erkeklerde genel öz-yeterlik inancının kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Türk kültüründe baskın, atılgan, bağımsız, güçlü kişilik gibi rollerin daha çok erkeklere atfedilmesi (Özkan ve Lajunen, 2005) ve erkeklerin kendilerini atletik, akademik ve iş alanlarında daha yeterli algılamaları (Şahin ve Güvenç, 1996), başatlık ve özerklik ihtiyaçlarının erkeklerde daha yüksek olmasında bir etmen olarak düşünülebilir. Bu sonuç, aile içinde

(İmamoğlu, 1993) ve genç kuşakta (Kadılar, 2011) toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların lehine daha eşitlikçi ve paylaşımcı olarak değişmekte olduğu yönündeki çalışmalar göz önüne alınarak, kadınlardaki değişen cinsiyet rollerinin başatlık ve özerklik ihtiyaçlarına yeterince yansımadağı biçiminde de değerlendirilebilir. Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerinin psikolojik ihtiyaçlarla olan ilişkilerini farklı sosyodemografik değişkenler açısından inceleyecek çalışmalar, iki değişken arasındaki ilişkileri etkileyebilecek faktörlerin anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Araştırmanın bir başka bulgusuna göre, yaşam doyumu düşük olan erkeklerde özerklik ihtiyacı yaşam doyumu yüksek olanlara göre daha fazladır. Bu sonuç, araştırmanın erkeklerde özerklik ihtiyacının daha fazla olduğu yönündeki diğer bulgusuyla birlikte düşünüldüğünde, erkeklerin yaşam doyumu açısından özerklik ihtiyacına daha duyarlı oldukları biçiminde değerlendirilebilir. Yapılan bir araştırma (Aydiner, 2011), üniversiteli erkeklerin bir yaşam amacı olarak maddi kazanç kızlardan daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Aynı çalışmada, maddi kazanç amacı arttıkça genel yaşam doyumunun azaldığı görülmüştür. Dolayısıyla, yaşam doyumu düşük olan erkeklerin maddi kazançta daha fazla önem vermeleri beklenebilir. Bayraktar (2011) tarafından yapılan bir çalışmada, aile gelir düzeyi düşük olanlarda özerklik ihtiyacı daha fazla bulunmuştur. Maddi kazancı daha çok önemseyen erkeklerde ekonomik durum, daha özerk yaşantılara sahip olmanın bir aracı olarak görülüyor olabilir. Erkek öğrencilerdeki özerklik ihtiyacı ve yaşam doyumu ilişkisinde ekonomik durumun ara değişken rolünü inceleyecek yeni çalışmalar bu konudaki değerlendirmelere katkı verebilir.

Bu çalışmada, yaşam doyumu yüksek olan kızların başatlık ihtiyacının, yaşam doyumu düşük olan kızlara göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada (Aydiner, 2011), kızların genel öz-yeterlik inancının erkeklerden daha düşük olmakla birlikte, bir yaşam amacı olarak kişisel gelişime ve sosyal sorumluluğa erkeklerden daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Aynı çalışma, genel öz-yeterlik inancı ile kişisel gelişim ve sosyal sorumluluk amaçları arttıkça genel yaşam doyumunun da arttığını göstermektedir. Dolayısıyla, yaşam doyumu yüksek olan kızların aynı zamanda daha yüksek genel öz-yeterlik inancına ve daha fazla kişisel gelişim ve sosyal sorumluluk amaçlarına sahip oldukları söylenebilir. Kişisel gelişime ve sosyal sorumluluklara önem veren, öz-yeterlilik inancı daha yüksek olan ve genel olarak yaşamını olumlu algılayan kız öğrencilerin, kendilerine daha fazla güven duyarak kendi yeterliklerini daha fazla sergileyebilecekleri yaşantılara girmeleri ve daha başat rolleri üstlenmeleri beklenebilir.

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin genel yaşam doyumu düzeyleri ile başatlık, özerklik ve başarıma ihtiyaçları arasındaki ilişkilerde cinsiyetin işlevini ortaya koyması bakımından önemlidir. Kültürümüzde kadın ve erkek olmanın toplumsal cinsiyet rolleri ve bu yönde atfedilen değerler açısından bireyin psikolojik ihtiyaçlarının biçimlenmesinde farklılığa yol açtığı bilinmektedir. Psikolojik ihtiyaçların, özde yaşam doyumunun ve genelde ise öznel iyi-oluşun (mutluluk) gerçekleşmesindeki “güçlü” rolü de düşünüldüğünde, cinsiyet farkının her iki değişken arasındaki ilişkilerde ön plana çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bu çalışmada da, cinsiyetin özellikle özerklik ve başatlık ihtiyaçları ile yaşam doyumu arasındaki ilişkilerdeki rolü dikkat çekici bulunmuştur.

Bu çalışmada başarı ihtiyacının yüksek yaşam doyumu ile ilişkisi göz önüne alınarak, üniversite öğrencilerinin kendi yeterliklerini sergileyerek başarıma ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri akademik ve sosyal etkinliklere katılımlarının teşvik edilmesi önerilebilir. Yaşam doyumu düşük olan kızların başatlık ihtiyaçlarının yaşam doyumu yüksek olan kızlara göre daha az olması nedeniyle, yaşam doyumu düşük olan üniversiteli kızların katılacakları proje, kulüp vb. etkinliklerde daha ön planda olmalarını sağlayabilecek görevleri kademeli olarak üstlenmeleri sağlanabilir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, kullanılan ölçekler “kendini anlatma tekniğine” dayalı olduğu için değişkenlerin ölçümü katılımcıların algılamaları ile sınırlıdır. Araştırmanın eğitim fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmesi araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, değişkenlerin farklı fakülte ve yüksek okul öğrencileri ile bir mesleği yürüten yetişkinler açısından da incelenmesi yararlı olabilir.

Kaynaklar

- Aydıner, B.B (2011). *Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının alt boyutlarının genel öz-yeterlik, yaşam doyumu ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bayraktar, G. (2011). Güreş eğitim merkezlerindeki güreşçilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının ve depresyon düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 15-23
- Baysal, A. ve Buluş, M. (2001). PDR öğrencilerinin psikolojik gereksinim düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9,19-27.
- Cihangir-Cankaya, Z. (2009). Öğretmen adaylarında temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve iyi olma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 691-711.
- Çelikkaleli, Ö. ve Gündoğdu, M. (2005). Eğitim fakültesi öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (9), 43-53.
- Çivitci, A. (2009). Psikolojik danışman adaylarında yaşam doyumu ve psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkide mesleki benlik saygısının rolü. *X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 227-268.
- Diener, E. & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40, 189–216.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55 (1), 34-43.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J. & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (19), 71-75.
- Eid, M. & Diener, E. (2004). Global judgments of subjective well-being: Situational variability and long-term stability. *Social Indicators Research*, 65, 245+.
- Engler, B. (2009). *Personality theories* (8th ed.). Boston: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Co. (21 Şubat 2011’de elektronik olarak Google Books’tan elde edilmiştir).
- Gündoğar, D., Gül, S.S., Uskun, E., Demirci, S. ve Keçeci, D. (2007). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordayan etkenlerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 10, 14-27.
- Harvey, S.V. & Retter, R. (2002). Variations by gender between children and adolescents on the four basic psychological needs. *International Journal of Reality Therapy*, 21 (2), 33-36.
- Heckert, T.M., Cuneio, G., Hannah, A.P., Adams, P.J., Droste, H.E., Mueller, M.A., et al. (1999). Creation of a new needs assessment questionnaire. *Journal of Social Behavior & Personality*, 15, 121-136.
- İmamoğlu, O. (1993). Değişen dünyada değişen aile-içi roller. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, 58-68.
- Kadılar, E. (2011). *Üç kuşak kadının cinsiyet rolleri: Ankara örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Kesici, Ş. (2008). Yeni psikolojik ihtiyaç değerlendirme ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması: Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 493-500.
- Kuzgun, Y. (1984). Edwards kişisel tercih envanterinin Türkiye'de güvenilirliği ve geçerliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 17(1-2), 69-93.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (3th Ed.). New York: Harper & Row Publishers.
- Özdemir Y. ve Koruklu, N. (2011). Üniversite öğrencilerinde değerler ve mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 190-210.
- Özkan, T. & Lajunen, T. (2005). Masculinity, femininity, and the Bem sex role inventory in Turkey. *Sex Roles*, 52, 103-110.
- Özkul, A.S. (2007). *Yaşam ve çalışma değerlerini etkileyen faktörler. SDÜ öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pavot, W. & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5 (2), 164-172
- Rapport, Z. (2007). Using choice theory to assess the needs of persons who have a disability and sexual/intimacy/romantic issues. *International Journal of Reality Therapy*, 27 (1), 22-25.
- Seligman, M. E. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. (In Snyder, C.R. ; S. J. Lopez) (Eds.). *Handbook of Positive Psychology* (pp. 3-9). New York: Oxford University Press. [Electronic version]. Retrieved February 02, 2006, from Pamukkale University Library, <http://site.ebrary.com/lib/pamukkale>.
- Suldo, S. M. & Huebner, E.S. (2004). Does life satisfaction moderate the effects of stressful life events on psychopathological behavior during adolescence? *School Psychology Quarterly*, 19 (2), 93-105.
- Şahin, D. & Güvenç, B.G. (1996). Ergenlerde aile algısı ve benlik algısı [The family perception and the self perceptions of adolescents]. *Turkish Journal of Psychology*, 11 (38), 22-32.
- Tay, L. & Diener, E. (2011). Needs and subjective well-being around the world. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101 (2), 354-365.
- Tuzgöl Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 132-143.
- Tümkaya, S. (2011). Humor styles and socio-demographic variables as predictors of subjective well-being of Turkish university students. *Education and Science*, 36 (160), 158-170.
- Türkdoğan T. (2010). *Üniversite öğrencilerinde temel ihtiyaçların karşılanma düzeyinin öznel iyi oluş düzeyini yordamadaki rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Türkdoğan, T. ve Duru, E. (2011). Üniversite öğrencilerinde temel ihtiyaçların karşılanma düzeyinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 212-237.
- Uz Baş, A. (2011). Investigating levels and predictors of life satisfaction among prospective teachers. *Eğitim Araştırmaları*, 44, 71-88.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı2, 2012, Sayfa 321-336

Yetim, U. (2003). The impacts of individualism/collectivism, self-esteem, and feeling of mastery on life satisfaction among the Turkish university students and academicians. *Social Indicators Research* 61, 297-317.